

აფხაზთა იძულებითი მიგრაცია/მუჰაჯირობა თურქეთში: ისტორია, ადაპტაცია და იდენტობის შენარჩუნების პრობლემები

ნატალია ლაზბა

ისტორიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ელ-ფოსტა: Natalia.lazba@bsu.edu.ge
ORCID: 0009-0005-0380-6303

ინეზა ზოიძე

ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი,
ასოცირებული პროფესორი, ბათუმის შოთა
რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ელ-ფოსტა: Ineza.zodze@bsu.edu.ge
ORCID: 0000-0002-3354-4069

აბსტრაქტი: სტატიაში განხილული და გაანალიზებულია აფხაზთა იძულებითი მიგრაციის/მუჰაჯირობის გამომწვევი მიზეზები, ისტორიული და პოლიტიკური კონტექსტები, რამაც განაპირობა მათ მიერ მიმღები ქვეყნის არჩევა მიგრაციის ობიექტად. გარდა ამისა, ყურადღება გამახვილებულია სხვა კულტურულ, სოციალურ, ეკონომიკურ მიზეზებზე, რამაც განსაკუთრებული გავლენა მოახდინა მუჰაჯირთა ცხოვრების სხვადასხვა ასპექტზე.

დეტალურადაა განხილული რუსეთის იმპერიის კოლონიალისტური ინტერესები კავკასიის მიმართ მეცხრამეტე საუკუნეში. რომლის მიზანი იყო კავკასია ექცია თავის ორგანულ და განუყოფელ ნაწილად, რისთვისაც საჭირო იყო კავკასიის ფართომასშტაბიანი კოლონიზაცია, რომელიც ვერ განხორციელდებოდა თავისუფალი მიწის ფონდის გარეშე („არასანდო და არასასურველი“ მობინადრეების გარეშე). სწორედ, ეს იყო კავკასიის არაერთი ეთნიკური ჯგუფის, მათ შორის აფხაზთა მშობლიური ადგილებიდან აყრისა და ოსმალეთში გადასახლების ერთ-ერთი მიზეზი.

ისტორიულ კონტექსტთან ერთად გაანალიზებულია მიგრაციის ის პროცესები, რაც აისახა მიგრანტთა ადაპტაციისა და იდენტობის შენარჩუნების პროცესებში.

კვლევის შედეგად (საველე მუშაობა, სამეცნიერო ლიტერატურის ანალიზი) დადგინდა, რომ თურქეთის ხელისუფლების მიერ წლების მანძილზე მკაცრი და თანმიმდევრული ასიმილაციის პოლიტიკის მიუხედავად, აფხაზებმა უცხო სოციალურ-პოლიტიკურ და კულტურულ გარემოში კონსერვაციის გზით შეინარჩუნეს არათუ თავიანთი ისტორია, იდენტობა, მორალურ-ეთიკური კოდექსი, ენა და მისი დიალექტები, ფოლკლორი, არამედ ტრადიციული კულტურის ის ნაწილიც, რაც ისტორიულ სამშობლოში დავინწყებასაა მიცემული.

საკვანძო სიტყვები. მუჰაჯირობა-მიგრაცია, კოლონიალიზმი, ისტორია, პოლიტიკა, ადაპტაცია იდენტობა.

* * *

სტატიის შესავალი. მიგრაციის პროცესები კაცობრიობის ისტორიის თანმხლები მოვლენაა. ადამიანების მობილობა დაკავშირებულია უამრავ მიზეზთან: ეკონომიკურ, პოლიტიკურ, ეკოლოგიურ, სოციალურ, კულტურულ და ა.შ. გამომდინარე, აქედან აღნიშნულ პროცესებს თან ახლდა განსხვავებული და მრავალმხრივი პროცესის ამსახველი შედეგები. კაცობრიობის განვითარებისა და ცხოვრების ახალ ეტაპზე ასვლის კვალდაკვალ იცვლება პოლიტიკური გარემო, ინტერესთა სფეროები, სახელმწიფოების შესაძლებლობები და ძალთა ბალანსი, კულტურა, ეკონომიკა, რაც მიგრაციის ფენომენს უწყვეტ პროცესად აქცევს და ყველა ეპოქაში არ კარგავს მის აქტუალობას.

შესაბამისად, პრობლემის განხილვისას გადააზრებული იქნა სხვადასხვა საკითხები „რა მიზეზი განსაზღვრავს მოსახლეობის მოძრაობას, ამ პროცესის შედეგები?, „რატომ იწყებს მოსახლეობის ნაწილი მიგრაციას და სხვები კი რჩება“?, როგორია მიგრაციის შედეგები მიმღები და გამგზავნი თემებისთვის? (Hollifield., 2000) აღნიშნული საკითხები საკვანძოა პროცესის და მისი შედეგების განხილვისას.

ზოგადად, მიგრაცია წარმოადგენს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ცივილიზაციურ პრობლემას და განიხილება არა მხოლოდ, როგორც ადამიანების მარტივი მექანიკური გადაადგილება, არამედ როგორც რთული სოციალური პროცესი, რომელიც გავლენას ახდენს პოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული და ა.შ. ცხოვრების მრავალ ასპექტზე.

ტრანსკონტინენტალური და ტრანსრეგიონული მიგრაციები კანონზომიერი პროცესებია ცივილიზაციების განვითარების პროცესში. ერთ-ერთ ასეთ გადაადგილებას წარმოადგენს კავკასიელი ხალხების დეპორტაცია (იძულებითი გადაადგილება) თავისი ისტორიული სამშობლოდან მახლობელი აღმოსავლეთის ქვეყნებში, რომელიც სამეცნიერო ლიტერატურაში დამკვიდრებულია მუჰაჯირობის სახელწოდებით.

„მუჰაჯირობა – ეს არის არა უბრალოდ ცხოვრების რთული ეპიზოდი, არამედ უმძიმესი ეროვნული ტრაგედია, რამაც გამოიწვია აფხაზთა სწრაფი შემცირება თავისსავე სამშობლოში და დააყენა აფხაზი ხალხი ფიზიკური განადგურების საშიშროების წინაშე“ (ინალ-იფა, 1990, გვ. 145-146).

შესაბამისად, ჩვენ მიზანს წარმოადგენს პრობლემის სიღრმისეული ანალიზი, როგორც ისტორიული, ასევე თანამედროვეობის კონტექსტის გათვალისწინებით. თურქეთში აფხაზ მუჰაჯირთა იდენტობის, ინტეგრაციისა და ადაპტაციის საკითხების შესწავლა და გაანალიზება.

მეთოდები. კვლევის ემპირიულ საფუძველს წარმოადგენს თურქეთში აფხაზებით დასახლებულ სოფლებში მუჰაჯირობის პროცესთან დაკავშირებული საკითხების სავსე პირობებში შესწავლა, სავსე მუშაობა შესრულდა „უშუალო დაკვირვებისა“ და ინფორმატორთა ინტერვიუების მეტოდი. გამოყენებული იქნა ისეთი ტექნიკები როგორიცაა „ფოკუს ჯგუფები“ და ჩაღრმავებული ინტერვიუები. მოვახდინეთ ჯგუფური და ინდივიდუალური შეხვედრები. მოგვეცა მასალების შეგროვების შესაძლებლობა და მონაცემთა ანალიზის საფუძველზე დადგინდა შესასწავლ საკითხთან დაკავშირებით ძირითადი ტენდენციების დინამიკა. ასევე, განხილული და გაანალიზებული იქნა სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებული თეორიული მასალები.

საკითხის განხილვა და მთავარი მიგნებები. XVIII-XIX საუკუნეების მიჯნაზე კავკასიაში განუწყვეტელი ომების შედეგად რუსეთმა დაიქვემდებარა რეგიონი. მისი მიზანი იყო ის ექცია თავის ორგანულ და განუყოფელ ნაწილად, რისთვისაც საჭირო იყო კავკასიის ფართომასშტაბიანი კოლონიზაცია, რომელიც ვერ განხორციელდებოდა თავისუფალი მიწის ფონდის გარეშე („არასანდო და არასასურველ“ მობინადრეების გარეშე). სწორედ, ეს იყო კავკასიის არაერთი ერის, მათ შორის აფხაზთა მშობლიური ადგილებიდან აყრისა და ოსმალეთში გადასახლების ერთ-ერთი მიზეზი.

კოლონიალურმა პოლიტიკამ, რაც ითვალისწინებდა დეპორტაციებს ასიმილაციის მიზნით, XIX საუკუნეში კავკასია აქცია მსოფლიოს ერთ-ერთ მძლავრ კონფლიქტოგენურ რეგიონად. სამხედრო-კოლონიზატორული პოლიტიკის გატარებით იმსხვრეოდა ტრადიციული სოციო-კულტურული ინსტიტუტები, ხდებოდა ხალხის იდეოლოგიური დეზორიენტაცია.

შედეგად, XIX საუკუნეში კავკასიის მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი აღმოჩნდა ოსმალეთის იმპერიის ფარგლებში. ხოლო იმ ტერიტორიაზე, საიდანაც წამოვიდნენ, მოხდა ეთნიკური რუკის მნიშვნელოვანი ცვლილებები. მუჰაჯირობა ყველაზე ტრაგიკული ფურცელი აღმოჩნდა კავკასიის ხალხებისთვის. აღნიშნული მიგრაციული პროცესის მასშტაბურობამ მძლავრი გავლენა იქონია რეგიონის გეოპოლიტიკურ და ეთნოდემოგრაფიულ ვითარებაზე. ისტორიკოსის ძიძარიას მიხედვით აღნიშნულ პერიოდში კავკასია დატოვა მილიონამდე ადამიანი, მათ შორის ასი ათასი აფხაზი იყო (ძიძარია, 1982, გვ. 98-99).

იძულებითი მიგრაციის შედეგი იყო დიდი აფხაზური დიასპორის გაჩენა ახლო აღმოსავლეთის რიგ ქვეყნებში: ოსმალეთის იმპერიაში, სირიაში, იორდანიაში, ლიბანში, ეგვიპტეში. თურქეთის

ოც პროვინციაში ამჟამად 228 აფხაზურ-ადილური სოფელია (Chirikba, 1995, გვ. 278). აფხაზებმა, ადილებმა და უბიხებმა, რომლებიც საყოველთაო სახელწოდებით „ჩერქეზები“ ცნობილი არიან თურქეთში, გამორჩეული როლი ითამაშეს სულთნის კარის ცხოვრებაში, ადმინისტრაციაში და განსაკუთრებით ოსმალეთის იმპერიის ჯარში.

მუჰაჯირთა ჩასახლებისას ოსმალეთის ხელისუფლების მიდგომა მრავალმხრივი ასპექტებით გამოირჩეოდა: სამხედრო-პოლიტიკური, ეროვნული და ეკონომიკური. სამხედრო-პოლიტიკური და ეროვნულ-ეთნიკური ასპექტების გათვალისწინებას, სულთნის ხელისუფლება გეგმავდა მუჰაჯირების გამოყენებას შესაძლო გარე ომებში და შიდა კონფლიქტებში: ბალკანეთი – რუსეთისა და სლავური ხალხების წინააღმდეგ; კავკასიური – რუსეთისა და სომხების წინააღმდეგ; ხმელთაშუა ზღვა – ისტორიული მტრის – ბერძნების წინააღმდეგ; აღმოსავლური – სომხების და ქურთების წინააღმდეგ; სამხრეთით – ალავიტების, ბედუინებისა და დრუზების წინააღმდეგ. ეკონომიკური თვალსაზრისით, ოსმალეთის ხელისუფლება მუჰაჯირების ძალისხმევით გეგმავდა სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო დარგების გაძლიერებას მუდმივი სამხედრო საფრთხეების ფონზე (Гургулия, 2021).

აღსანიშნავია, რომ ოსმალეთის იმპერიის ხელისუფლებამ კავკასიიდან ჩამოსახლებულები გეგმიური განსახლების პოლიტიკას დაუქვემდებარა და ეს პოლიტიკა არ შეიძლება განიხილებოდეს იმპერიის შიდა პოლიტიკისა და მის ტერიტორიაზე გაგრძელებული გეოპოლიტიკური ბრძოლისაგან განცალკევებით. ამ კონტექსტში კავკასიელთა მნიშვნელოვანი რაოდენობა დასახლდა ოსმალეთის პროვინციებში ბალკანეთისა და კავკასიის რეგიონების მიმდებარედ ან მის მახლობლად, სადაც იკვეთებოდა საზღვრები ოსმალეთისა და რუსეთის იმპერიებს შორის. ამგვარად, რუსეთთან ომის შემთხვევაში, ოსმალეთის ადმინისტრაცია გეგმავდა მუჰაჯირების მაქსიმალურ გამოყენებას, რომლებსაც ჰქონდათ ომის სოლიდური გამოცდილება და ასევე რუსეთის წინააღმდეგ ისტორიული შურისძიების გრძნობა. ეს იყო ოსმალეთის საგარეო პოლიტიკის საგანი. გარდა ამისა, კიდევ ერთი ფაქტორი, რომელიც მოქმედებდა ოსმალთა მიერ დაგეგმილ განსახლების პოლიტიკაზე კავკასიელი ხალხების მიმართ, პირდაპირ კავშირში იყო ამ ქვეყნის სოციალურ სტრუქტურასთან. კავკასიელების მიმართ დაგეგმილი განსახლების პოლიტიკა განხორციელდა ოსმალეთის იმპერიაში შემავალ ეთნიკურ ჯგუფებს და რელიგიურ უმცირესობებს შესაძლო აჯანყებების გათვალისწინებით. ხოლო, 1880-იანი წლებისთვის ოსმალეთის იმპერიაში კავკასიელთა განსახლების გეოგრაფიამ საბოლოო ფორმა მიიღო და კონცენტრირებული იყო ძირითადად ქვეყნის ოთხ რეგიონში: დასავლეთ ანატოლიაში (განსაკუთრებით ჩრდილო-დასავლეთ ანატოლია), ცენტრალურ ანატოლიაში (ჩერქეზული ხაზი), აღმოსავლეთ ანატოლიაში და არაბული პროვინციები (სირია, პალესტინა და იორდანია) (АХИЯДОВ, 2023). ოსმალეთში გადმოსახლებულებს მძიმე პირობები შეხვდათ. მათ არ გააჩნდათ ის უფლებები, რომლითაც სარგებლობდა ადგილობრივი მოსახლეობა (მაგალითად, სასამართლოში მათ ხმის უფლება არ გააჩნდათ). ამით აიხსნება მუჰაჯირების უკან დაბრუნების მცდელობები პირველ მსოფლიო ომამდე პერიოდში. ემიგრანტების მძიმე მდგომარეობა დაკავშირებული იყო არა მარტო ეკონომიკურ და სოციალურ პრობლემებთან, არამედ ამას ემატებოდა პოლიტიკური ხასიათის პრობლემებიც.

მართალია, ჯერ კიდევ მუჰაჯირების პირველი ტალღის წარმომადგენლებისათვის იმთავითვე სირთულეს წარმოადგენდა მთელი რიგი სოციალურ-ეკონომიკური და სხვა რიგის პრობლემები, ისინი მაინც განსაკუთრებულ საფრთხეს ხედავდნენ მათი იდენტობის, განმსაზღვრელი კულტურული ღირებულებებისა და ფასეულობების დაკარგვაში, ამიტომაც სიფრთხილეს იჩენდნენ და მთელ რიგ ზომებს იღებდნენ, რათა არ მომხდარიყო მათი ასიმილაცია ადგილობრივ საზოგადოებასთან. ამიტომაც, ისინი დასახლდნენ და ცხოვრობდნენ ჩაკეტილ თემებში, ცდილობდნენ დაეცვათ თავიანთი ისტორიული ტრადიციები და წესები. მეორეც, კატეგორიულად კრძალავდნენ შერეულ ქორწინებას და მესამე, გაერთიანდნენ საქველმოქმედო, კულტურულ და საგანმანათლებლო საზოგადოებებში.

როგორც აღვნიშნეთ, ოსმალეთის იმპერიამ კავკასიელების მაქსიმალური ასიმილაციის პოლიტიკა დაიწყო; მუჰაჯირებმა კი – ბრძოლა გადარჩენის, სოციალური სამართლიანობისა და იდენტობის შენარჩუნებისთვის. პირველი ნაბიჯები გადასახლების შემდეგ იყო ე.წ. პარლამენტის (მე-

ჯლისის) შექმნა, რასაც სასტიკი რეპრესიები მოჰყვა „სისხლიანი სულთნის“ აბდულ-ჰამიდ II (1876-1909) მხრიდან. ასეთი მკაცრი რეპრესიული ზომები უფრო აღრმავებდა მუჰაჯირებსა და ადგილობრივ ხელისუფლების შორის დაპირისპირებას. ქემალისტური რევოლუციის შემდეგ ჩერქეზული მეჯლისი კვლავ იქნა გახსნილი (ინალ-იფა, 1990, p. 18) ს. ბასარიასთან გვხვდება ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ პირველი მსოფლიო ომის დასაწყისში მცირე ერების დაცვის მსოფლიო ლიგის კონგრესზე მეჯლისმა გააგზავნა თავისი დეპუტატები (ბასარია, 1990:106-107).

1912 წელს კონსტანტინოპოლში მცხოვრებმა აფხაზებმა და ჩერქეზებმა ჩამოაყალიბეს აფხაზურ-ჩერქეზული კომიტეტი. კომიტეტის მთავარ ამოცანას წარმოადგენდა კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობა, რომელსაც ახორციელებდნენ ადგილობრივების ნებაყოფლობითი შეწირულობით. კომიტეტმა შესძლო გაეხსნა სკოლა-პანსიონი 60 კაცზე, ასევე იბეჭდებოდა წიგნები.

1918 წელს კონსტანტინოპოლი დაიკავეს ინგლისელებმა. კომიტეტმა ფაქტობრივად შეწყვიტა თავისი საქმიანობა. ქვეყნის სათავეში ქემალისტების მოსვლისთანავე კომიტეტის შენობა დაანგრიეს, იქ არსებული წიგნები კონფისკაციას დაექვემდებარა და დაიწვა.

თურქეთის რევოლუციამდე მუჰაჯირი კავკასიელების გარკვეული ნაწილი სულთნის სამხედრო საყრდენს წარმოადგენდა, სარგებლობდა პრივილეგიებით: მათ გადაეცა საუკეთესო მიწები, ხშირად წარდგენილები იყვნენ სხვადასხვა მაღალი რანგის თანამდებობებზე, თურქეთის არმიის ხელმძღვანელობა ხშირად მათ ხელში იყო. სულთნის რეაქციური პოლიტიკა ნაწილობრივ მათ ძალას ეყრდნობოდა.

თურქეთში გადასახლებული მუჰაჯირების (მამაკაცების) მთავარი დანიშნულება იყო სამხედრო სამსახურის შესრულება, რაც ასევე, ოსმალეთის პოლიტიკის მთავარ მიზანს წარმოადგენდა. მათ ხელისუფლება შედარებით დიდ მიწის ნაკვეთებს გადასცემდა, თუმცა დროებით სარგებლობაში. ამასთან ისინი გარკვეული შეღავათებით სარგებლობდნენ. კერძოდ, გადასახადებისგან 10 წლით თავისუფლებოდნენ. აღნიშნული მიწები სახელმწიფო საკუთრებაში იყო, რომლის მმართველი თავად სულთანი იყო. ამ ნაკვეთებს ემიგრანტები 10 წელზე ადრე ვერ გაყიდდნენ. თუ მიწის მფლობელი ამ ვადაზე ადრე საცხოვრებლად სხვა ადგილას გადავიდოდა, მიწა ბრუნდებოდა სახელმწიფოს განკარგულებაში.

თურქეთის ეროვნულ-ბურჟუაზიულმა რევოლუციამ, სულთნის ჩამოგდების შემდეგ განახორციელა ბრძოლა გარე და შიდა მტრულ ძალებთან, მათ შორის აღმოჩნდა აფხაზურ-ჩერქეზული მოსახლეობის ნაწილი, რომელიც სულთნის მხარდამჭერი იყო. ახალი მთავრობისათვის მათ დაკარგეს ნდობა და როგორც არასანდო ელემენტები იდევნებოდნენ. 1919 წელს დაიწყო საბერძნეთ-თურქეთის ომი, რომელმაც კიდევ უფრო დაამძიმა აფხაზების მდგომარეობა ოსმალეთში. ისინი მოყვნენ რთულ პოლიტიკურ დაპირისპირებებში ძველი რეჟიმის მომხრეებსა და ქემალისტებს შორის. უფრო მეტიც, სასტიკი ბრძოლები მიმდინარეობდა დასავლეთ ანატოლიაში, ანუ იქ, სადაც კომპაქტურად იყო დასახლებული აფხაზები (იზმითი, ბურსა, იზმირი, ალაშექირი და ა.შ.). შედეგად, ბევრი აფხაზი დაიღუპა ან იძულებით იყო გადასახლებული საბერძნეთში და სხვა ქვეყნებში. საბერძნეთში აფხაზები მოხვდნენ ასევე ბერძნულ ჯართან ერთად. საარსებო პირობები იქაც მათთვის რთული აღმოჩნდა. აფხაზეთში, ანუ თავის ისტორიულ სამშობლოში დაბრუნება მათ მუდმივ ამოცანად და ოცნებად რჩებოდა.

მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოს თურქეთში მცხოვრებ აფხაზებს შორის იყო მხოლოდ სამი ადამიანი საუნივერსიტეტო განათლებით, 5-6 საშუალო განათლებით (გიმნაზია), მაგრამ თურქულ ჯარში ძალიან ბევრი ოფიცერი და გენერალი იყო აფხაზური წარმოშობის. აფხაზებს ურჩევნიათ ჯარში მსახურება, – წერდა თავის ნაშრომში ინალ-იფა.

მეოცე საუკუნის დასაწყისში თურქეთის რესპუბლიკაში ეთნიკური უმცირესობები იძულებით ასიმილაციას ექვემდებარებოდნენ. მთავრობის ოფიციალური პოლიტიკა იყო ერთიანი თურქი ერის შექმნა. 1932 წლის ენის კანონის საფუძველზე, სკოლებში ბავშვებს ეკრძალებოდათ თურქულის გარდა სხვა ენებზე საუბარი. გვარების შესახებ კანონის საფუძველზე კავკასიელებს გვარების შეცვლამ მოუწიათ (Емельянова, 2015, pp. 33-40) მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ თურქეთი ერთპარტიულიდან მრავალპარტიულ სისტემაზე გადავიდა და ქვეყანაში დაიწყო ეროვნულ-კულტურული გაერთიანებების შექმნა.

თანამედროვე ეტაპზე აფხაზი მუჰაჯირების დასახლებები წარმოდგენილია საქარიას (ცენტრი ქ. ადაპაზარი) და ძიუჟეს პროვინციებში. პირველ ვილაიეთში (პროვინციაში) 25 მდე აფხაზური სოფელია, მეორეში 20-მდე. ნაკლებად კომპაქტური აფხაზური დასახლებები წარმოდგენილია სხვადასხვა ვილაიეთებში: ბურსაში, ესკიშეჰირში, სამსუნში, სინოპში, ბილენიკში და ა.შ. სულ თურქეთში 200-მდე სოფელია, სადაც კომპაქტურად სახლობენ აფხაზები (Adana, Amasya, Balıkesir, Bilecik, Bingöl, Bolu, Bursa, Çorum, Eskişehir, İstanbul, Kocaeli (İzmit), Kütahya, Manisa, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Yozgat, Zonguldak) (Chirikba, 1995, p. 278).

მუჰაჯირები ახალ საცხოვრებელ ადგილებს აძლევდნენ იმ სოფლების სახელებს, საიდანაც ისინი წამოვიდნენ აფხაზეთიდან: ააცი, უარჩა, ჩლოუ, დაალ, ანხუა, მცარა და ა.შ. (ბასარია, 1923, pp. 106-107).

თურქეთში წარმოდგენილია თითქმის ყველა აფხაზეთში არსებული აფხაზური გვარი, უფრო მეტიც, ის გვარებიც, რომლებიც დღეს აღარ არის აფხაზეთში (ადზბა, აკუმბა, ალაცბა, ავხაა, ატეიბა, ბაალოუ, ტასკუაჩი და ა.შ.). აფხაზური გვარები თემში ტრადიციულად შიდაეთნიკურ ურთიერთობების დროს გამოიყენება. მათ არ აქვს იურიდიული ძალა. ოფიციალური მიზნებისათვის ძველ გვარებს ცვლიდნენ ან ლეზულობდნენ არაბულ ან თურქულ სახელებს (ასე ორხან შამბა ინერებოდა ჩაკარად) (ინალ-იფა, 1990).

როგორც ზემოთ იქნა აღნიშნული, თურქეთში მცხოვრები აფხაზები ძირითადად დასახლებულნი არიან პროვინციებში. თავიდანვე ისინი მიწათმოქმედებით, მეზღვაობით, მეფუტკრეობით და მესაქონლეობით იყვნენ დაკავებული. მოჰყავდათ სიმინდი, თამბაქო, ბრინჯი, ყურძენი (ოღონდ არა ღვინისთვის, არამედ ტკბილეულის „ბეთმეზის“ მოსამზადებლად) და ა.შ. ემიგრანტებს ხორბლის, ქერისა და სიმინდის გარდა მოჰყავდათ კავკასიიდან ჩამოტანილი კულტურებიც, რომლებიც არ მოჰყავდათ თურქეთში – ფეტვი, შვრია. ასევე მოჰყავდათ სხვადასხვა ბოსტნეული, საზამთრო, ხეხილი. აფხაზებმა ასევე შეინარჩუნეს მეცხენეობის და ცხენოსნობის ტრადიცია, რომელიც ძალიან პოპულარული იყო მათ სამშობლოში.

რეგიონში, და ზოგადად მსოფლიოში მიმდინარე მოვლენებმა (პირველი და მეორე მსოფლიო ომები, სხვადასხვა პოლიტიკურ-იდეოლოგიური პროცესები, სსრკ-ს დაშლა და.შ.) დიდი გავლენა იქონია თურქეთში მცხოვრებ აფხაზების დამოკიდებულებაზე თავიანთ ისტორიულ სამშობლოში მცხოვრებ თანამემამულეებთან. საბჭოთა კავშირის და უფრო რუსეთთან სიახლოვემ მათი აზრით, გავლენა იქონია აფხაზების ტრადიციულ ღირებულებათა ორიენტირებზე, რაც აფხაზური მორალურ-ეთიკური ნორმების დარღვევას წარმოადგენდა. ის რომანტიზებული და იდეალიზებული სამშობლოს ხატი და მოლოდინები იმსხვრეოდა, რაც კიდევ უფრო გამძაფრდა ქართულ-აფხაზური დაპირისპირების შემდეგ, როცა დაიწყო დეზორიენტაცია, კრიმინალის და საზოგადოებაზე (თვით რეპატრიანტებზე) მისი გავლენის ზრდა, უმუშევრობა, კორუფცია და ა.შ. ყოველივე ეს კიდევ უფრო შლიდა ისტორიული სამშობლოს აღქმას და კულტურული და ღირებულებითი თვალსაზრისით კიდევ უფრო აშორებდა იმ თავდაპირველ ეთნიკურ ჯგუფს, საიდანაც მოხდა მათი განსახლება.

აფხაზების ახალგაზრდა თაობა თურქეთში რეალისტურად უყურებს შექმნილ პირობებს. სამწუხაროდ, ისინი ცუდად ან საერთოდ არ საუბრობენ აფხაზურ ენაზე, მაგრამ გააჩნიათ ეროვნული თვითშეგნების მაღალი დონე. აფხაზური დიასპორა თურქეთში დღეს კარგად არის ორგანიზებული. თურქეთის ბევრ დიდ ქალაქში მოქმედებს აფხაზური კულტურის ცენტრები ან კლუბების (დერნეკები). მათი საქმიანობა და მიზნები ძირითადად კულტურული და საგანმანათლებლოა: მშობლიური ენის, ტრადიციების, კულტურის, სიმღერებისა და ცეკვების შენარჩუნება, კონცერტების, ფესტივალებისა და გამოფენების, კონფერენციებისა და მრგვალი მაგიდების მოწყობა, სხვადასხვა პუბლიკაციების გამოცემა, აგრეთვე კულტურული კავშირებისა და კონტაქტების შენარჩუნება თავის ისტორიულ სამშობლოსთან და სხვადასხვა ქვეყანაში მცხოვრებ აფხაზებთან კომუნიკაციის და ურთიერთობების დამყარება.

თურქეთში მცხოვრებ აფხაზებს ურთიერთობები გააჩნიათ როგორც თავის ისტორიულ სამშობლოსთან ისე სხვა ქვეყნებში მცხოვრებ მემამულეებთან, მათ შორის აჭარის აფხაზებთანაც. ბევრი გვარის წარმომადგენლებს (კუდბა, აიკუცბა, მუსხაჯბა, ქიშინდბა, სმირბა და ა.შ.) ნლებია აკავში-

რებს ურთიერთობა, მიმოსვლა ერთმანეთთან. ისინი ცდილობენ არ დაკარგონ თავიანთი ისტორიული ფესვები და კულტურული თავისებურებები.

დასკვნა. ამრიგად, მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთის ხელისუფლება წლების მანძილზე მკაცრად და თანმიმდევრულად ატარებდა უცხოენოვანი მოსახლეობის ასიმილაციის პოლიტიკას, არ არსებობდა ეროვნული სკოლები, არ ჰქონდათ უფლება ესაუბრათ თავიანთ წარმოშობაზე, ეტარებინათ საკუთარი გვარები და ა.შ. აფხაზებმა თურქეთში შეინარჩუნეს არათუ თავიანთი ისტორია, იდენტობა, მორალურ-ეთიკური კოდექსი, ენა და მისი დიალექტები, ფოლკლორი, არამედ ტრადიციული კულტურის ის ნაწილიც, რაც ისტორიულ სამშობლოში დავინწყებასაა მიცემული.

ეროვნული უმცირესობების მიმართ თურქეთის მკაცრი პოლიტიკით გამოწვეული ყველა სირთულისა და პრობლემის მიუხედავად, მუჰაჯირთა უმრავლესობამ მოახერხა საკუთარი ეთნიკური ინდივიდუალობის შეგნებისა და ისტორიული სამშობლოს მეხსიერების შენარჩუნება.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

Chirikba, V. (1995). *Resettlement of Abkhazians in Turkey*.

Hollifield., C. B. (2000). *Migration Theory: Talking across discipline* . NY and London .

А., Г. Э. (9 июля 2021 г.). *Махаджирство и «черкесская диаспора»*. Краткий исторический экскурс в прошлое. Получено из livekavkaz: <https://www.livekavkaz.ru/index.php?newsid=14545>

Ахиядов, М. (22 Май 2023 г.). *Северокавказская диаспора в Турции*. Получено из yenisafak.com: <https://www.yenisafak.com/ru/life/4384>

Емельянова, Н. (2015). ИСЛАМ НА СЕВЕРО-ЗАПАДНОМ КАВКАЗЕ (по материалам полевых исследований среди абазин),. «Гуманитарные и социально-экономические науки» .

ბასარია, ს. (1923). *აფხაზეთი გეოგრაფიულ, ეთნოლოგიურ და ეკონომიკურ ურთიერთობებში*.

ინალ-ფაშა, შ. (1990). „*უცხოეთის აფხაზები*“. სოხუმი.

ძიძარია, გ. (1982). „*მუჰაჯირობა და აფხაზეთის ისტორიის პრობლემები XIX ს*“. სოხუმი.